

А. В. РАТУШНИЙ

*Артур Володимирович Ратушний, студент
магістратури Київського національного універси-
тету імені Тараса Шевченка*

СТИМУЛЮВАННЯ ВІНАХІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНІСТІ У СФЕРІ ВІЙСЬКОВО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

Стимулювання винахідницької активності здійснюється на всіх рівнях управління – від уряду до підприємства. На першому рівні формується державна політика сприяння розвитку новаторства і винахідництва в країні. З цією метою приймаються відповідні закони, розробляються комплексні програми, різнобічні форми і методи державного механізму, які стимулюють винахідницьку діяльність.

Оборонно-промисловий комплекс – сукупність підприємств, установ і організацій промисловості та науки, що розробляють, виробляють, модернізують та утилізують продукцію військового призначення, виконують послуги в інтересах оборони для оснащення й матеріального забезпечення сил безпеки і оборони, а також здійснюють постачання товарів військового призначення та подвійного використання, надання послуг військового призначення під час виконання заходів військово-технічного співробітництва України з іноземними державами¹.

Відомо, що винаходи і корисні моделі є основним джерелом технологічних інновацій в Україні, тому моніторинг процесів патентування зазначених об'єктів промислової власності представляє особливий інтерес, оскільки виявляє галузеві пріоритети діяльності різних категорій суб'єктів підприємницької діяльності. Ця інформація може бути використана при проведенні наукових досліджень, аналізі інноваційних процесів, інвестиційної привабливості України тощо.

Щорічно українські вчені створюють близько 15 тис. винаходів. Завдяки їм з'явилися і такі, які зараз активно використовуються в Україні та світі².

Розглянемо приклади найвідоміших винаходів вітчизняних винахідників.

Гелікоптер. Винахідником гелікоптеру є київський авіаконструктор, який емігрував до США, Ігор Сікорський. У 1931 р. він запатентував проект машини з двома пропелерами – горизонтальним на даху і вертикальним на хвості. У вересні 1939 р. почалися випробовування гелікоптера VS-300 спочатку на прив'язі, а 13 травня 1940 р. конструктор вперше підняв свою машину у вільний політ. Їхній успіх сприяв отриманню першого замовлення від американської армії. Поступово скромна фірма Сікорського перетворилася на потужний концерн, який щороку випускає сотні гвинтокрилів цивільного й військового призначення. Понад півстоліття всі президенти США користуються послугами гелікоптерів Сікорського.

Газова лампа. Лампа на основі згоряння газу була створена львівськими аптекарями Ігнатієм Лукасевичем і Яном Зехом у 1853 році. Одночасно з лампою було винайдено і новий спосіб отримання газу шляхом дистиляції і очищення нафти.

Ракетний двигун і перший супутник Землі. Уродженець Житомира Сергій Корольов є конструктором радянської ракетно-космічної техніки і засновником космонавтики. У 1931 р. він разом з колегою Фрідріхом Цандером домігся створення громадської організації з вивчення реактивного руху, яка згодом стала державною науково-конструкторською лабораторією з розробки ракетних літальних апаратів. У 1957 р. Корольов запустив на навколосезну орбіту перший в історії штучний супутник Землі.

Гнучкий суперконденсатор. Фахівці зі Львівської політехніки придумали гнучкий тканинний суперконденсатор, який працює на сонячній батареї і може зарядити навіть мобільний телефон. Пристрій являє собою компактну систему енергозбереження, котра гнеться і кріпиться до будь-якої поверхні. Цей український винахід увійшов у топ-100 кращих досліджень і розробок світу 2011 р. за версією впливового американського журналу R&D Magazine.

Рентген. Українець Іван Пулюй за 14 років до німця Вільгельма Рентгена сконструював трубку, яка згодом стала прообразом сучасних рентгенівських апаратів. Він набагато глибше, ніж Рентген, проаналізував природу і механізми виникнення променів, а також на прикладах продемонстрував їх суть. Саме Іван Пулюй першим у світі зробив рентгенівський знімок людського скелета.

Гіпсова пов'язка. Микола Пирогов – засновник військово-польової хірургії, започаткував використання анестезії при оперативних втручаннях, вперше в історії світової медицини застосував гіпсову пов'язку.

Підвищити рівень боєздатності української армії покликана розробка ДП «Український науковий центр розвитку інформаційних технологій». Там створили програмно-технічний комплекс для моніторингу, аналізу та прийняття рішень у сфері військової логістики. Система здатна збирати інформацію з різних джерел, обробляти її та візуалізувати необхідні дані на широкоформатних екранах. Це допоможе замінити тривале та копітке опрацювання стосів паперів і файлів з різних баз даних.

За допомогою комплексу керівники органів військової логістики зможуть швидко аналізувати, що треба певній військовій частині чи групі для виконання завдань, де є необхідні засоби та як все це співвідноситься географічно. Така інформація допоможе приймати рішення про постачання озброєння, військової техніки тощо. Причому армія зможуть використовувати комплекс як в штатних, так і в польових умовах.

Водночас комплекс є досить універсальним і може знадобитися не тільки для військових потреб. Так, він матиме практичне застосування в прикордонній службі, ДСНС, інших силових відомствах, а також корпоративних структурах, які мають розгалужену систему матеріально-технічного постачання³.

Важко переоцінити наявність і роль творця в створенні не тільки інтелектуальної власності як такої, а й в існуванні сфери інтелектуальної власності взагалі. Розвиток національної творчості не має перспектив, якщо не існує процес підготовки фахівців, здатних до творчої праці, і автору не гарантована винагорода за його особисту творчу працю.

Згідно з рішенням заступника Міністра оборони України про проведення Всеармійського конкурсу «Кращий винахід року» та відповідно до «Зведеного річного плану наукової та науково-технічної діяльності у Збройних Силах України на 2017 рік» 20 грудня 2017 р. на базі Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки Збройних Сил України було проведено церемонію з нагородження переможців конкурсу.

На церемонію нагородження прибуло понад 50 переможців з військових частин і установ Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України, та з 7 підприємств оборонно-промислового комплексу України й наукових установ, які виробляють продукцію військового призначення. Серед переможців – молоді винахідники та винахідники з великим досвідом роботи у галузі винахідництва, молоді науковці, кандидати та доктори технічних наук, заслужені винахідники і раціоналізатори України тощо. Серед переможців чимало жінок-винахідників, які не вперше беруть участь у конкурсі, багато військовослужбовців зі стройових частин та тих, хто бере участь у бойових діях в районі АТО і там удосконалює озброєння та військову техніку.

Захід з нагородження переможців Конкурсу відкрив начальник Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки Збройних Сил України, доктор технічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України полковник Ігор Чепков.

Він привітав переможців з їх досягненнями у напрямі винахідництва і побажав усім присутнім і всім винахідникам Збройних Сил України не зупинятися на досягнутому і продовжити роботу над удосконаленням озброєння, військової та спеціальної техніки для досягнення зразками озброєння та техніки світового рівня, своїм прикладом сприяти популяризації винахідницької та раціоналізаторської діяльності у Збройних Силах України, залученню на своєму прикладі в цю діяльність якомога більшої кількості особового складу Збройних Сил України.

Нагородження переможців кубками та дипломами I, II та III ступенів здійснювалося за 15 номінаціями конкурсу, визначеним у Положенні про конкурс, що затверджене заступником Міністра оборони України. Всі переможці конкурсу також були нагороджені відповідними за розміром грошовими преміями.

Учасники заходу висловили одностайну думку, що з метою військово-патріотичного виховання молоді доцільно залучати до подібних заходів інтелектуальну молодь, а саме студентів технічних вузів та школярів – переможців олімпіад технічних напрямів, а також направляти кращі технічні рішення на підприємства ОПК для вивчення та втілення їх у виробництво⁴.

Держава має опікуватися також питанням створення необхідних умов для збереження й зміцнення свого інтелектуального потенціалу та пошуку шляхів його якісного розвитку.

Успішне проведення науково-технічної й інноваційної політики в Україні неможливе без активізації творчої індивідуальності та винахідництва, що безпосередньо пов'язано з розвитком як вищої, так і професійної освіти. Матеріально-технічна база багатьох (особливо технічних) вищих навчальних закладів сьогодні є застарілою, потребує оновлення, як і методи навчання. Зруйнована також система галузевих інститутів підвищення кваліфікації, у підприємств відсутні кошти для внутрішньофірмової підготовки кадрів, знизилась мотивація до винахідницької діяльності.

До основних засад внутрішньої політики у сфері національної безпеки і оборони належать, серед іншого: зміцнення обороноздатності держави, посилення відповідальності органів державної влади всіх рівнів за неналежну підготовку і забезпечення безпеки держави; забезпечення оснащення Збройних Сил України новітніми видами військової техніки та озброєнь, відновлення спроможності оборонно-промислового комплексу щодо впровадження новітніх технологій як на основі кооперації з державами-партнерами, так і впровадження власних замкнених циклів створення військової техніки та озброєнь.

А до основних засад внутрішньої політики в гуманітарній сфері належить також забезпечення ефективного захисту права інтелектуальної власності.

Основними засадами зовнішньої політики, серед іншого, є забезпечення національних інтересів і безпеки України та розширення міжнародного співробітництва з метою залучення іноземних інвестицій, новітніх технологій та управлінського досвіду в національну економіку в інтересах її реформування, модернізації та інноваційного розвитку⁵.

Результати винахідницької діяльності можуть бути подаровані, успадковані державою, а також передані у власність держави за результатами виконання державного замовлення або за рішенням суду. Не виключено,

що серед зазначених результатів винахідницької діяльності можуть бути і дуже значні з погляду національної безпеки і оборони.

Тобто у цих випадках держава фактично є власником результатів винахідницької діяльності. Проте юридичне закріплення права власності держави на ці об'єкти в чинному законодавстві України відсутнє, оскільки держава виключена з переліку суб'єктів права інтелектуальної власності.

Держава набуває і здійснює цивільні права та обов'язки через органи державної влади у межах їхньої компетенції, встановленої законом⁶, а управління об'єктами державної власності відповідно до закону здійснюють Кабінет Міністрів України і, за його уповноваженням, центральні органи виконавчої влади⁷.

Основними завданнями у сфері підвищення обороноздатності держави є: модернізація і випереджувальний розвиток оборонно-промислового комплексу, нарощування його виробничих потужностей, вироблення конкурентоспроможних на світовому ринку озброєнь і військової техніки, імпортозаміщення та збільшення власного виробництва критичних комплектуючих і матеріалів; поглиблення оборонно-промислового та військово-технічного співробітництва з іншими державами, насамперед державами – членами НАТО, ЄС, досягнення повної незалежності від Росії у питаннях виробництва озброєнь та військової техніки; підтримка перспективних, практично спрямованих наукових досліджень у сфері національної безпеки і оборони тощо⁸.

Чинні закони не забезпечують належної правової охорони інтелектуальної власності, що стосується національної безпеки: не визначено правовий статус винаходів, які створено за рахунок коштів державного бюджету України або належать до сфери національної безпеки і оборони; не визначено державний орган, який від імені держави та в її інтересах може здійснювати права власника винаходу.

Потребує спеціального статусу правова охорона винаходів воєнного, спеціального та подвійного призначення, зокрема визначення:

- винаходи, які можуть бути віднесені до сфери державної безпеки;
- який орган та за якими критеріями визначатиме винаходи, що стосуються державної безпеки;
- умови набуття і здійснення права власності на винаходи, що належать до сфери державної безпеки.

Відсутні закони про службові винаходи та винаходи, які створені при виконанні державних замовлень, про комерційну таємницю тощо.

Сучасні війни, протистояння та конфлікти мають системний, цілісний, а іноді дискретний характер, вони схрещуються та перехрещуються, утворюють комплекси та мають власне звучання, тому так швидко стало поширюватися поняття «гібридна війна», яке нібито «парасолькою» прикриває всю багатоманітність смислів війни в Україні. Але введення поняття «гібридної війни» та навіть протилежного – «гібридного миру» – не вирішує питання про те, які заходи потрібно вжити задля вирішення військового та інших конфліктів у геополітичному вимірі, внутрішньому вимірі (часовому – історичному, меморіальному та проєктив майбутнього; територіальному – між частинами України та геополітичному протистояннях, у яких Україна має лімітрофний статус, міжнародному та внутрішньому політичних конфліктах за владу – у hard-; smart- та soft power війн), ціннісних, ідентифікаційних, смислових війнах та інших⁹.

Забезпечення спроможності збройних сил вимагає зростання ролі патентно-правової охорони нових технологій та технічних рішень, що, в свою чергу, викликає необхідність удосконалення системи правової охорони результатів інтелектуальної діяльності, отриманих та використаних в процесі розроблення техніки.

При цьому мають бути забезпечені: захист прав і законних інтересів авторів, організацій-розробників і державних замовників, створення дієвих організаційно-правових механізмів виявлення та попередження можливих порушень їх прав; чітка регламентація здійснення правової охорони та захисту науково-технічної продукції, створеної за рахунок бюджетних коштів.

¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 р. «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 24 вересня 2015 р. № 555 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>

² 22 винаходи українців, які відомі світові : [Електронний ресурс]. – Режим доступу у: https://ru.espreso.tv/article/2015/07/24/22_uzobretenyu_ukrayncev_kotorye_uzvestnye_mu

³ Українські винаходи для економіки, війська, медицини та безпеки – науковці завершили 14 пріоритетних досліджень за держзамовленням : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : / <https://mon.gov.ua/ua/news/ukrayinski-vinahodi-dlya-ekonomiki-vijska-medicini-ta-bezpeki-naukovci-zavershili-14-prioritetnih-doslidzhen-za-derzhzamovlenniam>

⁴ Всеармійський конкурс «Кращий винахід року» в 2017 році : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/nashi-konkursi/vsearmijskij-konkurs-krashhij-vinahid-roku-v-2017-rocz.html>

⁵ Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 1 червня 2010 р. № 2411 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17/paran163#n163>

⁶ Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р. // Голос України. – 2003. – № 45 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print1452597396210285>

⁷ Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р. // Голос України. – 2003. – № 49 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

⁸ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 р. «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287.

⁹ Миротворення в умовах гібридної війни / за заг. ред. М. А. Лепського. – Запоріжжя : Вид-во ККС-Альянс, 2017. – С. 140.

Резюме

Ратушний А. В. Стимулювання винахідницької діяльності у сфері військово-промислового комплексу.

Стаття присвячена питанню популяризації винахідницької діяльності у сфері військово-промислового комплексу. Розглянуто, як саме держава має опікуватися питанням створення необхідних умов для збереження й зміцнення свого інтелектуального потенціалу, а також для пошуку шляхів його якісного розвитку. Особливу увагу приділено видатним винаходам українських винахідників та організації творчості через конкурсну діяльність, яка стала важливим напрямом державної політики майже всіх промислово розвинених країн.

Ключові слова: винахідницька діяльність, військова політика, винаходи, інтелектуальна власність.

Резюме

Ратушний А. В. Стимулирование изобретательской деятельности в сфере военно-промышленного комплекса.

Статья посвящена вопросу популяризации изобретательской деятельности в сфере военно-промышленного комплекса. Рассмотрено, как государство должно заниматься вопросом создания необходимых условий для сохранения и укрепления своего интеллектуального потенциала, а также для поиска путей его качественного развития. Особое внимание уделено выдающимся изобретениям украинских изобретателей и организации творчества через конкурсную деятельность, которая стала важным направлением государственной политики многих промышленно развитых стран.

Ключевые слова: изобретательская деятельность, военная политика, изобретения, интеллектуальная собственность.

Summary

Ratushnyi A. Inventory activities in the field of the military and industrial complex.

The article is devoted to the issue of popularization of inventive activity in the field of the military-industrial complex. Considered how the state should take care of the creation of the necessary conditions for the preservation and strengthening of its intellectual potential, as well as for finding ways of its qualitative development. Particular attention is paid to the outstanding inventions of Ukrainian inventors and the organization of creativity through competitive activities, which became an important direction of state policy of almost all industrialized countries.

Key words: inventive activity, military policy, inventions, intellectual property.

УДК 347.77

О. В. ЦИМБАЛЮК

Оксана Вікторівна Цимбалюк, студентка магістратури Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМАТИКА ПАТЕНТУВАННЯ ЖИВОЇ МАТЕРІЇ В УКРАЇНІ. ГАРМОНІЗАЦІЯ З ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Патентування живої матерії – досить суперечливе явище в світі. Суперечки стосуються багатьох юридичних, етичних та соціальних проблем, які поєднуються з досягненнями в науці та техніці, а також з тим, як вони розуміються, регулюються та впроваджуються в різних країнах світу. Ситуація із патентами на форми життя стає ще більш складною, коли розгляд патентоспроможності живих організмів розширюється, включивши матеріал людського походження. В сучасному суспільстві існують позиції як «за» патентування живої матерії, так і «проти».

Можна виділити такі основні аргументи проти патентування:

– патентування сприяє певному контролю окремого кола осіб над інформацією, яка повинна належати всьому людству;

– занепокоєння, що скоро життя будуть розглядати як матеріальне явище;

– процес патентування створює більше навантаження на науковців і вони приділяють меншу увагу дослідженням;

– більше використання тварин в дослідженнях може перетворити науку на боротьбу проти тварин.

Але, якщо заборонити патентувати живу матерію, виникне ряд інших проблем, тому можна виділити деякі аргументи, які висловлюють підтримку патентуванню:

– найперше, патентний закон регулює не комерційне використання винаходів, а винахідливість;

– патентування обіцяє суспільству корисні наслідки від нового продукту чи процесу;

– патентування розвиває конкуренцію, яка необхідна для пошуків роботи науковців;

– якщо заборонити патентування, це не буде означати заборону даним дослідженням, результати яких будуть перетворювати на комерційну таємницю, і це не буде вигідним явищем.

На сьогодні проблематика патентування живої матерії в Україні постає в трьох аспектах: економічному, правовому та морально-етичному¹.